

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Slægtsforskere:

Lad os vedgå arv og gæld!

Temahæfte tilegnet *Peter Kudsk på 50 årsdagen den 2. marts 1998.*

SLÆGTEN siger på denne måde tak til sin energiske kasserer 1992-95. - Bladet har eksisteret siden 1990, først med fælles regnskab med SSF, men fik så 1. november 1992 selvstændig regnskabsfører/kasserer, nemlig Peter Kudsk.

Han styrede økonomien under produktionen af bladets nr. 7-12. Men ikke nok med det - i samme periode trak han det store læs ved salget af bogpakkerne fra DHF; overskuddet herfra blev det økonomiske sikkerhedsnet for SLÆGTEN, både bladet, temahæfterne og de øvrige udgivelser. Han var ikke blot almindelig bogholder - nej, hans økonomiske analyser var uvurderlige hjælpemidler i den daglige drift.

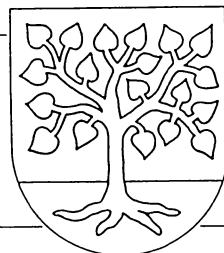
Siden 1993 har Peter Kudsk været den succesrige formand for den hurtigt voksende *Slægtshistorisk Forening for Viborg og Omegn*, og de sidste par år har han tillige kunnet afse tid til at undervise i slægtsforskning.

ISBN-nummer: 87-90331-30-3.

- 5. udgave publiceret 2003 af Anton Blaabjerg og Birgit Øskov som tillæg til

SLÆGTEN

FORUM FOR SLÆGTSHISTORIE

Stobberup
Mette Nielsdatter

Anno 1785 Den 19de Aprilj indfandt sig i Stobberup hos Gaardmand Morten Rasmusen Fuldmægtigen ved Bygholm Jørgen Tolstrup for Skifte at holde efter den sig sammesteds opholdende Tjenestekarl Rasmus Jensens afge. Hustrue Mette Nielsdatter mellem Arvingerne som ene Enkemanden bemte Rasmus Jensen og den afdødes efterladter Søn Morten Rasmussen 6 Uger gammel. Enkemanden var paa egne vegne og som sit Barns føde Værge tilstæde og var end videre som tilsyns Værge overværende Morten Rasmussen af Stobberup samt som Vitterligheds og Vurderings Mænd Morten Sørensen og Christen Stefansen ibidem da der ved Registering og Vurdering blev begyndt saaledes:

Den afdødes Klæder

1 Blaa Kaabe	2 ^{de}	1 Lid Gær
1 Ulden Damaskes Skiørt	2 ^{de}	1 ^{de} Guld Nøst
1 ^{de} Trøje	2 ^{de}	1 Blaa D ^o
1 Hvidt Skjort og Trøje	2 ^{de}	1 Lid Brændsø D ^o

Stobberup
Mette Nielsdatter

Anno 1785 Den 19de Aprilj indfandt sig i Stobberup hos Gaardmand Morten Rasmusen Fuldmægtigen ved Bygholm Jørgen Tolstrup for Skifte at holde efter den sig sammesteds opholdende Tjenestekarl Rasmus Jensens afge. Hustrue Mette Nielsdatter mellem Arvingerne, som ere Enkemanden bemte. Rasmus Jensen og den afdødes efterladter Søn Morten Rasmussen 6 Uger gammel. Enkemanden var paa egne vegne og som sit Barns føde Værge tilstæde og var end videre som tilsyns Værge overværende Morten Rasmussen af Stobberup samt som Vitterligheds og Vurderings Mænd Morten Sørensen og Christen Stefansen ibidem, da der ved Registering og Vurdering blev begyndt saaledes:

Den afdødes Klæder:

1 blaa Kaabe	2 rdl.	0 mk.	0 sk.
1 ulden Damaskes Skiørt	2 rdl.	4 mk.	0 sk.
1 do. Trøje	0 rdl.	4 mk.	0 sk.

Skifter

En af de kilder, hvor slægtsforskerne for alvor kan kikke forfædrene over skulderen, få et øjebliksbillede af de stuer, som de har færdedes i på trods af, at fotografiet endnu ikke var opfundet - ja, det er de utallige skifteprotokoller, der ligger rundt omkring og venter på at blive åbnet. Herredsfogedens, godsejerens, amtmandens eller birkefogedens skifteprotokol - afhængig af forfædrenes status, så findes deres skifte i enten den ene eller den anden protokol. En nøjagtig fortegnelse af alle de arveberettigede og en minutløs gennemgang af hjemmets ejendele sluttende med en tildeling af arvelodder er en uvurderlig kilde for slægtsforskerne.

Dette "fotografi" af fortidens stuer kan indeholde mangt og meget - ofte dog uforståelige genstande, som vi i første omgang ikke kender til. Vi undrer os over, hvad en "strippe" og et "løb" er, for tiderne og sproget har ændret sig, så nutidens "skifter" ville indeholde "mikro-ovn" og "blender". Her i dette temahæfte findes mange forklaringer, der forhåbentlig kan hjælpe "skifte-læserne" til at se ind i stuerne med vore forfædres øjne - og så en gang imellem stoppe op og undres over det, der ikke optræder i fortidens bo-opgørelser. Eks. knive, gafler og skeer samt tallerkener i samme omfang som familiens størrelse!

Efter "skifte-ordbogen" følger en litteraturliste, der viser, hvor man kan læse videre om disse forhold. - Desuden kan besøge i "Den gamle By" i Århus, Frilandsmuseet ved København og den øvrige museumsverden tilrådes.

Indhold

Skifte-ordbog

- ting	s. 5
- begreber	s. 15
Lidt om skiftevæsen, af S.E. Sørensen	s. 20
Arv og myndighed, af Henning Küllerich Frederiksen	s. 22
Lidt om dødsanmeldelser, af Ole Bech Knudsen	s. 24
"Alle skifter ...", af Birgit Øskov	s. 27
Skifter på internettet	s. 30
Litteratur	s. 31
SSF-udgivelser	s. 32

*Oversigt over skiftejurisdiktionerne,
ved Peter Kudsk*

s. 18-19

- disse sidste er af praktiske grunde anbragt i hæftets midteropslag.

Skifte-ordbog

Den følgende ordliste er todelt. - 1. afsnit udgøres af de konkrete ting, der kan optræde i skifterne. - 2. afsnit udgøres af de øvrige ord og vendinger, der uden forklaring kan gøre teksten svært forståelig.

Adrienne/adriane: Oprindelig løs negligedragt med slæb.

Agesæt/afsæt: Overdel til stadsvogn.

Alkoveseng, indelukket seng, sengested: Hvis selve sengen ikke blev vurderet i skiftet, betyder det, at det drejede sig om en indbygge seng (alkove), der hørte til husets nagelfaste inventar.

Arre: Kornsorten havre.

Bageovn: Stor ovn af ler.

Bagplov: Den egentlige plov, mens forstillingen, hjulene kaldtes forplov eller hjulene.

Bagstol: Stol med ryglæn.

Barchent: Tykt stof af bomuld eller halvt hør og halvt bomuld - evt. til dynevår eller foerstof.

Bay/baj/boj/boy: Tykt, groft, løst vævet uldstof, valket og kradset. Kendt fra 1500-årene.

Bede: Kastreret vædderlam.

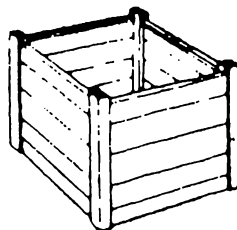
Bild-/biljern: Bille- eller bildehammer til bildning/skærpnng af møllesten.

Bilægger-kakkelovn: Lukket varmeovn i stuen. Fyrede bagfra - fra køkkenet.

Binding: Betegnelse for husets fag.

Bing: Firkantet træramme, f.eks. omkring

håndkværn, - også mindre aflukke til gryn, malt eller salt, se flg. illustration.

Bismer: Toarmet vægtstang med en krog i den ene ende samt et lod i den anden, forsynet med håndtag til ophængning.

Bitræ: Bistade til bikuber.

Blakket: Farve på kreatur.

Blommet: Blomstret - især om stof.

Blæset/blisset: Farvetegning i hovedet af visse husdyr, specielt heste og køer.

Blårgarn: Garn spundet af de grovere, fraserede taver af hør, evt. hamp.

Blårlærred: Stof vævet af blå (blårgarn).

Boldgryde: Oprindelig vist en udbuget gryde - men også en hue, der kan trækkes ned over ørerne.

Bolster: Linned underdynevår, evt. stribet.

Bombasin: Oprindelig italiensk silkestof til foer. Senere betegnelse for flere forskellige stoffer, f.eks. glat uldstof af kam-

garn eller stof med silkekæde og uldent islæt.

Bonect: Flad hovedbeklædning - tidligere brugt af præster.

Bord: Fjæl - brede brædder.

Bordblad: Bordplade.

Bordkrans: Metalring, hvorpå varme gryder og fade anbragtes på bordet.

Boutellie: Fransk ord for flaske.

Bredsel: Tæppe (dyne uden fyld) til at lægge over sig i sengen.

Brik: Træbrik, smørbrik - et bræt til at lægge smør på, når det blev taget af kærnen - senere en slags "smørrebræt".

Bryggers: Et rum i et hus indrettet til ølbrygning.

Brystdug: Veste-lignende undertrøje til mænd, ofte af kostbart stof - enkelte steder med sirtses ærmer.

Brækkværn: Møllekværn, hvorpå kornet brækkes.

Buesav: Alm. snedkersav.

Bul/bol: Ærmeløst livstykke eller trøje.

Buløkse: Skovøkse, en stor og svær økse med smalt blad til træfældning.

Bunden trøje: Strikket trøje.

Bur: Spisekammer.

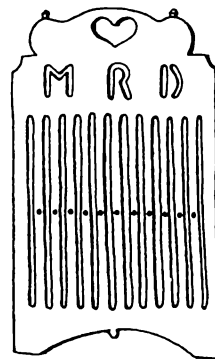
Bærekar: Stort kar med ører - bryggerkar.

Bæst: Hest, uden hensyn til køn.

Bøl/bolle: Tyr, kastreret som voksen. Bollet stud: Stud, der er blevet kastreret som voksen.

Båndkniv: Tyk, lige bred, ensidig slebet kniv m. ombøjjet håndtag i hver ende.

Båndvæv: Stor kamlignende bræt med lodrette smalle riller skiftende med en vandret række huller, hvorpå smallere bånd kunne væves.

Cantuche: Kvindebeklædning.

Camelot: Oprindelig stof vævet udelukkende af kamel- eller gedehår, senere blev der iblandet fåreuld osv.

Cannifas: Kanefas (latin: cannabis): hamp. Groft vævet, ubleget stof af hamp el. lign.

Chatol: Kombineret skuffe og skabsmøbel med skuffeparti forveden, en skrå klap midtpå og ovenpå et mindre dybt overskab - evt. med glasplade. Der ofredes særligt meget på partiet bag midterklappen, der kunne slås ned og hvile på 2 stokke. Her var små skuffer og undertiden hemmelige rum. Den skrå klap erstattedes omkring 1800 af en buet klap, der kunne skydes op

og ind i selve møblet.

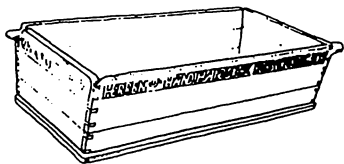
Chenille: Lang smal kvindefrakke med flere slag, det ene længere end det andet, det midterste og længste nåede kun til midt på armene.

Cikorie: Tørret rod af cikorieplanten bruges som surrogat for eller tilsætning til kaffe.

Damask: Egl. stof fra Damaskus: atlaskvævet stof med skiftende trend- og islæt-virkning.

Danzig-tøj: Stof fra Danzig i Polen (før Tyskland).

Dejnkar/dejnkiste: Kar til æltning af dejen.

Deller: Fjæl eller brædder.

Degen: Stikvåbnet "kærde".

Draf/drav/drøvtønde: Svinetønde, affaldstønde.

Drag og kroge: Også kaldet drav og i Thy og på Mors: Spjarer. Pindeværk på hølédraget, der samlede kornet, når der høstes.

Dragkiste: Skuffemøbel på lave fødder med 4-5 skuffer.

Drejl: Af latin triliix = tretrådet, altså treskafts vævning. Senere er drejl betegnel-

sen for atlaskvævning med små, enkle geometriske mønstre.

Dræt/drættetøj: Seletøj til heste/stude.

Drøftetrug/driftetrug: Fladt trug til at drøfte eller rense korn mv. med, idet materialet kastedes op mod vinden, så avner og skaller blev frasorteret.

Dukat: Guldmønter.

Dulsian: Træblæseinstrument, fagot-lignende.

Dørslag: Betegnelse for si af metal eller lertøj - af tysk durchschlag.

Ems: Glatvævet, uldent stof.

Eske: Af asketræ.

Fileskrue: En art høvlebænk.

Firsellet/firskافتet: I firskافتes eller firsellet (sillet) vævning løber islætten over og under 4 trendtråde ad gangen.

Fladtørv: Flade, runde hedetørv.

Flaskefoder/flaskefødder: Skrin/hylster til opbevaring af flasker på rejse.

Flatte: Flad kurv (løb) eller kasse, hvori dejen - efter at være æltet i dejtruget - slås op til brød.

Flor: Løst stof vævet af silkeaffald eller fint, meget løstvævet blågarns eller bomuldslerred.

Foldseng: Slagbænk og foldbænk til at oprede med sengetøj.

Fur/fuhr: Møbler lavet af fyrretræ.

Fyrbækken: Stort messingbækken med låg, hvori der anbragtes gløder til opvarmning af sengene.

Fyrfad: Lille fad af messing eller kobber, som sættes på bordet med gløder til piben.

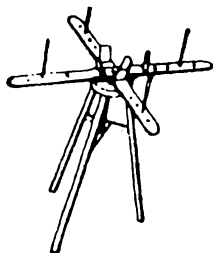
Fæhus: Stald til køer.

Frammers/fremmers: Nørrejysk for bryggers - vist nærmest, når køkken og bryggers var et rum.

Galt: Kastreret orne til fedning.

Gammelt øl: Stærkt øl - til høsten.

Garnvinde: Bestod af 4 fra en aksel udstående arme, der ved enderne var forsynet med et lige eller svagt bøjede parallelt med akslen anbragte træstykker/løse pinde.

Gjeldvædder: Kastreret vædder.

Geridon: Lille, højt bord til at stille en skulptur eller lysestage på.

Gjord: Bånd af vidjer/metal omkring bødkerarbejder - samt remme til at binde omkring forskelligt.

Glar-flaske: Glasflaske.

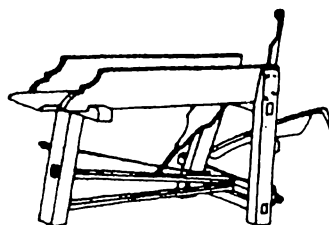
Glib(e): Fiskeredskab, specielt til ålefiskeri i indre farvande (Limfjorden). Een

mand gik med en trekantet trådnæt med åbning i den ene side, mens den anden med en stage jagede ålene deri.

Grimeskaft: Reb i hestens grime.

Grube/grue: Kedel i grube eller grue, gruekedel. Indmuret kedel over ildsted.

Hakkelseskasse med kniv: Aflang kasse med vippelig kniv til at skære hakkelse af halmen. Heste fodredes med hakkelse, ituskåret halm.

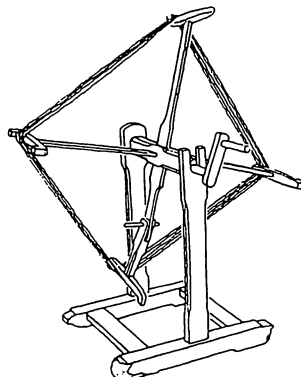

Halmkurv/-løb: Kurv flettet af halm og vidjer. Fingertyk halmpølse bundet lagvis sammen med vidjer, flækkede pilekviste.

Halværmmer: Løse ærmer.

Haretøj: Indretning til at skærpe leen med ved hamring.

Haspetræ: Garnhaspe; mens garnvindens arme sad vandrette, sad garnhaspens lodrette.

Hat- eller hatteslag: Mandshætte af sammensyet vadmel, der passede om hovedet, lod ansigtet frit og knappedes under hage, hals og bryst og faldt nede over skuldrene; ovenpå den sad atter luen eller hatten.

Haver/hauger: Sidestykkerne (fadingen) til vognen.

Hegle/hegel/hejle: Plade med lange ståltænder til kartning af hør (hamp).

Helmis/helmos: Gl. udmagret dyr af ringe værdi.

Hest: Betegnelsen "en hest" dækkede i reglen over en hingst.

Hjelmet: En hjelmet ko havde farvetegninger på hovedet af form som en hjelm.

Hoseblokke: De skabeloner, hvorpå de våde, valkede, strikkede strømper tørrede for at få den rigtige facon - den tids strømper blev strikket uden hæl.

Hoser: Strikkede strømper.

Hoveddyne: Hovedpude/tværdyne.

Hovedstykke: Hovedbeklædning - hat eller hue til kvinder.

Hovedvandsæg: Lugtedåse - i reglen af sølv.

Hovtang: Smedens store knibtang; brugtes forsk. steder også om en alm. knibtang.

Hugjern/huggejern: Stålmejsel/stemmejern.

Hulseng: Se alkove.

Hulskovl: Benyttedes til at kaste kornet op

i luften, så avnerne førtes bort af vinden.

Hummelsi: Si til humle ved ølbrygning.

Husgeråd: Husholdningsredskaber.

Huspostil: Bønne- eller prædikensamling, som hørte til ethvert hjem.

Hverkens/hvergarn: Tosellet stof med islæt af uld og trend af hør (linned), tvist eller blålgarn; werk = blår.

Hværresten: Slibesten.

Hække: Tremmesider til høstvogn.

Hængkube/hængkue: Se udskud.

Høbåre: Redskab til at bære græs (hø) på.

Høllik: Rektangulært lærredstykke, delvis kantet med kniplinger. Anbragtes under spædbarnets hue oven på en trekantet snip; den bagtil nedhængende del af hølliken lagdes i fine læg.

Hølsklæde/hylsklæde/hølsken: Uldent lagen, også kaldet vår.

Hørgarn: Garn af heglet hør.

Ildebrand/ilding/ildingsbrand: Ildebrændsel.

Ildklemme: Ildtang.

Ildspand: Fyrfad, lille fad af messing/kobber på bordet med gløder til pi-ben.

Jernplade i skorsten: Skorstensplade, hvorpå man fyrede i det åbne ildsted.

Kabus: Skindforet mandshue, syet af 4

stykker, de 2 bagerste så lange, at de kunne knappes om halsen eller slåes bag om hovedet.

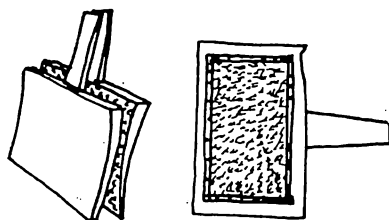
Kammerdug: Fineste hørlærred.

Kandbænk: Tallerkenrække.

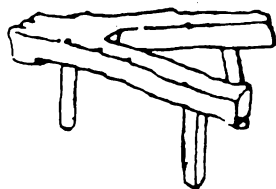
Kandis: Brunt sukker (rørsukker).

Kapperølleke: Stor kvindekyse af pap, be-
trukket med blomstret kattun/sort fløjl.

Kariol: Tohjulet vogn.

Karte (et par karter): Træhåndtag med
pigge til kartning af ulden før spinning.

Karstol/tapstol: Trebenet skammel, hvor-
på karret stod under brygning.

Kasteskovl: Skovl til kornkastning i for-
bindelse med rensningen.

Kattun/kartun: Groft, glat bomuldsstof,
evt. med påtrykte mønstre.

Kedelske/kjelske: Grydekrog til ophæng-
ning af gryde/kedel over ildsted bestående
af 2 stænger, der kunne forskydes i forhold
til hinanden, så gryden kunne lettes eller
sænkes.

Kiste: Man havde ikke klædeskabe til sit
tøj, som i stedet blev opbevaret i standki-
ster.

Kistebænk: Bænk, hvis sæde var kistens
læg.

Kjelde: Brønd.

Kjortel: Kjole/frakke til mænd.

Klinede vægge: I modsætning til murede
vægge var klinede lervægge opsat over
spinkle ris.

Klokke: Uldent underskørt.

Klæde: Ordet betegnede købte stoffer til
forskul fra hjemmelavede.

Klyne: Tørv af æltet mosedynd.

Knup/knop: Huggeblok.

Korsklæde: Firkantet linned tørklæde,
lagt i trekant, overkors. Oprindeligt anbragt
under, men senere over huen og smykket
med broderi/kniplinger.

Kovs/kovsken: Fladbundet fad med 2 ører
(evt. uden ben) brugtes til øl-
potte/vaskeskål.

Kramklæder: Købte klæder; kramlærred
var købt lærred i modsætning til hjemme-
lavet.

Kube: Bikube, grynkube - løb af flettet
halm eller halm og vidjer.

Kullet: Farvetegning på kreaturer. "En kullet ko" manglede horn.

Kue-gavl: Udskud ved gavl - hængekue.

Kursej/kirsej: Løst vævet og stærkt opradset groft uldstof, oprindelig fra byen Kirsey i Sussex i England.

Kværn: Håndkværn, et par håndkværne (i bing), bestod - ligesom kværnen i møllen - af 2 riflede, runde sten, der malede kornet. "Bing" var trærammen omkring kværnen.

Kåg: Mindre skib til sejllads i indre farvande.

Langjern: Det forreste skarpe jern på ploven; skar furen løs og var sat fast i plovåsen.

Legn: Drejeligt led til f.eks. fåretøjr.

Lejrer/leder: Høsthaver (fading) til kornkørsel; vognsiderne bestod af tremmer.

Lejle: En lille beholder til øl - ølbimpel eller brændevinstræ.

Lersætter/sættekar: Sorte mælkefade af ler; brugtes, når mælken skulle sætte fløde.

Lin: Pandestrimmel af hørlærred, anbragt under huen. "Linned" - stof vævet af hør eller blår.

Livstykke: Underklædningsstykke for overkroppen uden ærmer - særlig til børn.

Lø: Tærskelpladsen i laden, hvorfra den var afgrænset med llobalke.

Lyngle: Le med kort, kraftigt blad til at slå lyng med.

Lysegarn: Garn til lysenes væge af løst-spundet hamp/bomuld.

Lyseklov: Primitiv stage til at klemme tynd prås (lys) fast i.

Lysesaks: Speciel saks til klipning (pudsning) af lysets væge.

Læsestang: Træstang, der med for- og bagreb spændtes over korn- eller hølåset.

Løsholt: Vandrette tømmerstykker (sidebånd) i bindingsværk.

Malekammeret: Rum i stuehuset, hvor håndkværnen stod - forråds-kammeret.

Malt: Byg sat i blød til spiring til ølbrygning.

Manchesters: En slags fløj, meget brugt til klæder, stammede fra byen Manchester.

Manglefjæl og trille: Manglestok med trille/mangletøj. Anvendtes til rulning af tøjet; ofte brugt som kærestegave.

Morter: Metalkrukke til at støde krydderier i.

Munk: Lang lerflaske (stentøj) med smal hals og øre; også kaldet abraham, gråmand, gammelmand, bimpel, bimle og skægmand. Anvendtes bl.a. til øl i marken.

Mælkesætter: Se lersætter.

Mærplag/-føl: Mær betegnede hunkøn, fortrinsvis hos heste.

Natskrin: Natstol = kloset.

Naver: Bor til ud boring af hjulnav.

Netteldug: Lærredsagtigt stof, forarbejdet af nælde-taver, evt. stoffer af hør eller bomuld.

Nød: Se ungnød.

Olmerdug: Stof med hør- eller bomulds-trend og ulden islet; oprindelig fra byen Ulm i Tyskland.

Oplod: Overdel, som sammen med nederdelen udgjorde kvindens dragt. Ofte var oplod en løs bluse båret over en særk med bæreseler, eller oplod af blårlærred syet fast til nederdelen af blårlærred.

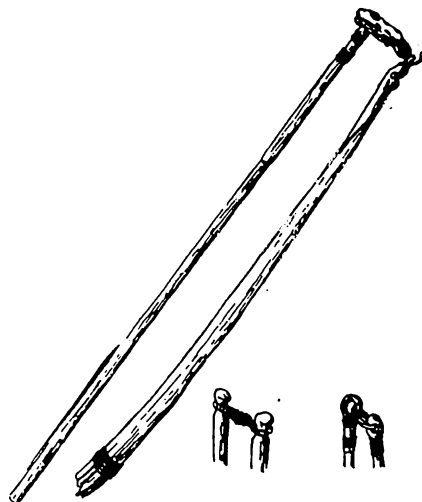
Ostebænk/-hæk: Tremmehylde til ost.

Pandepude: Pandestykke; sort, rektangulær pude (bind) af fløjel eller silke, kantet med sorte, hjemmegjorte kniplinger, glatte foruden, men pibede foroven.

Pindhue: Strikket hue.

Platmenage: Opsats til krydderier.

Plejl: Todelt håndredskab til tærskning af korn bestående af 2 stokke, skaft (handel) og slagel til at slå mod kornet; de 2 stokke var forbundet med et hængsel af læder.

Plovhøvl: Høvl til at pløje brædder med.

Plovsås: Hvilede på akslen mellem plov-hjulene.

Potpourri: Vellugtende stof (evt. i krugke).

Pregel: Pregl, gren, syleagtigt redskab.

Pudesæt: Se pandepude.

Pyramide: Amagerhylde (hængehylde) med 3-4 hylder i trekantform til udstilling af pyntelige glas, kander og nips.

Raskes/Arrask: Tarveligt, let uldstof; oprindelig fra byen Arras i Flandern.

Remtræ: Tagremmen var de vandrette bjælker foroven i bindingsværket, hvori de lodrette stolper var fæstnede.

Retterbænk: Bænk/bord i køkken til anretning af mad.

Rok: Redskab, hvor ulden blev spundet til garn ved hjælp af den hurtigt snurrende

ten.

Ry/rye: Groft, loddent og opkradset uldstof.

Rålingshus/rollingshus: Beboelseshus = stuehus.

Rå sten: Soltørrede, ubrændte sten.

Saks/saxes/sarses: Stof af saksisk uld.

Salsirken: Lille fad/skål til smør, dypelse mv. til at sætte på bordet.

Sandtørv: Hedetørv.

Segl: Håndredskab, krum kniv til afskæring af korn. - Aftryk i lak eller voks af en persons signet.

Sejerværk: Stueur.

Selde: Lav kasse af træ/halmkurv, hvor man siede melet til iblanding i dejen.

Signet: Metalplade med ejermandens initialer - evt. våben eller andre figurer; blev ved underskriften trykt i voks/lak (segl).

Sime: Halmreb, der snoes til tækkereb til stråtaget.

Sirts: Fint bomuldsstof med påmalede brogede mønstre.

Skabilkenhoved: Træblok/hueblok - evt. til parykker.

Skalmeje: Hyrdefløjte.

Skammel: Løs bæk uden ryglæn - stod langs bordets stueside.

Skattehavre: Utærsket havre til foder.

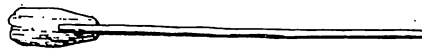
Ske-jern: Håndværktøj til fremstilling af skeer.

Skrav/skravl: Firkantet ramme med 4-6 opstående stærke pinde (stænger), som blev lagt over høstvognens fading (lejrer), for at vognen kunne rumme mere.

Skrin: Lille kiste.

Skudspade: Spade til skudtørv (mose-tørv/klyne).

Skudtørv: Tørv, der gravedes hele op af mosen i modsætning til æltede tørv; navnet skudtørv brugtes i Limfjordsegnene, men andre steder brugtes betegnelsen "klyne".

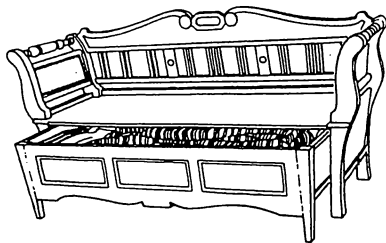

Skuffel: Redskab til at sætte brød i ovnen med, også kaldet ovnspade.

Skæghat: Kvindehue med hvid lærredstrimmel - ofte kantet med kniplinger, anbragt langs kanten af huen over nakken fra øre til øre.

Skærekniv med kiste: Se hakkelseskiste med kniv.

Slagseng(ested)/slagbæk: Foldbæk - en bæk, der kunne omdannes til seng.

Sold til korn: Ramme med svineskindsbund til at skille korn fra avner og halm.

Specerier: Krydderier.

Spigerbor: Vimmelbor, gammeldags bor med vimmelskaft.

Spølkum/spølskål: Stort drikkekar/hankeløs skål til afskylning og opvarmning af kopper mv. til varme drikke.

Stald: Stalden var kun til heste, mens køerne stod i fæhuset.

Standtønde: Fritstående tønde til foder.

Stavkar: Trækar af lodrette stave sammenholdt med gjorde (vidjer/metal).

Stob: Gammelt ord for kande, også rummål for 2 pottes eller 1/2 kande.

Strentræ/strænte/trångel: Haspetræ, garnvinde.

Strippe: Stavkar med den ene stav forlængt til hank. Brugtes som malkespand.

Strygehøvl: Snekkerens lange høvl.

Støbekar: Kar til at sætte korn/malt i støb (i blød).

Svøbereg: Til hølæs i forbindelse med et læssetræ.

Så/såe: Stort vand- eller mælkekar båret på en stang - også kaldet en bære-såe.

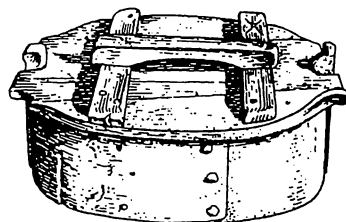
Tag: Stråtage var oftere lavet af rughalm end rør. Materialet taltes i læs tag.

Tapstol: Trebenet stol til bryggerkarret, også kaldet karstol.

Tavelet/taburet: Hængehylde med 4-5 hylder, holdt sammen af lodrette - eller opad skrånende, da pyramide/amagerhylde, træstykker. Hylde til udstilling af pyntelige glas, kander og nips.

Tejkurv: Kurv til færdigkartet uld (tøjer, tejer).

Tejne: Oval spånæske til madkurv.

Timse: Hårtimse - håndsigte især til mel.

Tinrække/tinramme: Tallerkenrække.

Tosellet/tosel/toslet: Toskaftet/toskaft: den enkleste lærredsvævning, hvor en islæt-tråd skiftevis gik over og under en trendtråd.

Trefod: Jernring på 3 ben, hvorpå gryden blev anbragt i ildstedet.

Tællestol/tællebænk: Stol/bænk til at sidde på samt fastgøre træstykket til, når man med en tællekniv forarbejdede træet til bl. a. træsko.

Udskud: Udskudshus = højremshus. Udskuddet er det knap 1 m brede mellemrum mellem den lave ydervæg og den bærende højrem med tilhørende ben (stolper). Over udskuddet løb udskudsremmen.

Uge: Vugge til børn.

Ungnød: Ungkreatur.

Vadmel: Groft, hjemmelavet stof, hvor i al fald rendegarnet var uld.

Vindepind: Kort pind til at vinde garnnøgler på.

Viserværk/vise-værk: Ur med kun een viser.

Vråseng: Indelukket sengested/alkove - oftest i husets udskud.

Våningshus: Stuehus.

Vår: Uldent lagen.

Æske: Betegnelse for møbler og lignende af asketræ.

Øg: Hest af hunkøn.

Øksen: Fedestud.

Ørk: Kiste.

Begrebs-ordbog

Actum: Latin for sket/udfærdiget i slutningen af dokumenter i forbindelse med datering og angivelse af udstedelsessted.

Adelbonde: Selvejerbonde, modsat fæster.

Adkomstbrev: Ejendomsskøde.

Afkald: Erklæring, hvorefter man frasiger en ret til/anerker at have modtaget, hvad man har krav på - især om arv.

Aftægt: Forpligtelse for en besidder af en landejendom til at underholder en tidligere ejer/ bruger med evt. ægtefælle på livstid. Fastsattes som oftest ved en tinglyst aftægtskontrakt.

Aktuar: Retsskriver.

Alen: Længdemål for 62-63 cm.

Anker: Rummål for 40 og senere 38 potter (vin eller øl) à 0,96 l.

Annamme: Modtage.

Anno ætatis: Latinsk betegnelse for en persons alder.

Appertinentier: Tilbehør. Ting, som er løse fra hovedgenstanden, men tilhører den. Ved fast ejendom er nøgler og døre appertinentier.

Approbatation: Godkendelse.

Arvefæste: Fæsteform, hvor fæsteretten overførtes fra fæsteren til hans arvinger. Fæstegårdens ejer kunne normalt kun få den fulde ejendomsret tilbage, når ingen af fæsterens arvinger ønskede at overtage gården. Arvefæsteren havde undertiden ret til at pantsætte/sælge fæstegården, men ikke til at sælge dele af den. Arvefæste fik først hen i 1800-årene større udbredelse på de private godser, hvorimod kronen i tiden før gik i spidsen for arvefæstereformen.

Arvelod: En persons tilfaldende arv.

Arveregler: Indtil 1857 arvede døtre kun halvt så meget som sønner (søsterlod con-

tra broderlod); dog kunne forældre i visse tilfælde lade døtre arve lige med sønner. - Fra 1845 arvede den længstlevende ægtefælle - foruden selvfølgelig halvdelen af boet - yderligere en broderlod.

Bedragende: Andragende.

Beneficium inventarii: Arvs og gælds fragåelse.

Billig: Rimelig, tålelig.

Bol: 1/4 af en gård, i Sønderjylland en hel gård.

Bolsmand: Besidder af en ejendom, der er mindre end en gård (1 tdr. hartkorn) og større end et alm. husmandssted.

Bonitet: Kvalitet, godhed i forbindelse med jordvurdering.

Boslod: Betegnelse for den halvdel af boet, som tilkom hver ægtefælle i formuefællesskabet. Forekom tidligere i forbindelse med "boslods forbyrdelse", der betegnede den fortabelse af vedkommendes formue, som indtrådte ved en række grovere forbyrdelser. Afskaffedes 1824.

Brøstfæld/bygfæld: Mangler ved en gård efter syn ved fæsters død/afgang. Til ejendommen hørte efter loven en vis besætning bestemt efter hartkornet. Bygningernes mangler blev gjort op, så de til reparation nødvendige udgifter kunne føres på boets passiv-side som gæld til ejeren.

Cavere: Kautionere.

Comparent/-inden: Fra latin. Person, der møder for retten eller anden offentlig myndighed for at give forklaring.

Datum ut supra: Latin: Dato som oven-

for.

Dependere: Afhænge.

Ekstrakt: Uddrag (af dokument).

Emolumenter: Ekstra indtægter.

Extradere: Overdrage.

Facultas testandi: Speciel kgl. tilladelse til at oprette testamente. Anvendt før arveloven af 1845.

Favn: Længdemål for 3 alen/188 cm.

Fjerding: Rummål for 1/4 tønne, mens 1 fjerdingkar var 1/4 skæppe, altså 1/32 tønne.

Frd.: Forordning.

Gammelskat: Fast årlig afgift på den enkelte ejendom, ansat efter matriklen 1688. Betegnelsen opstod efter indførelsen af den nye matrikel 1844 for at skelne mellem gl. og ny beregning.

Gmd./gdm.: Gårdmand.

Gaardfæster: Gårdmand dvs. bruger af en gård, modsat gårdejer.

Hjemle: Fastslå gyldigheden af noget - f. eks. adkomst til en ejendom.

Husbondhold: Selvejere skulle, når de ved arv/køb overtog deres gårde, yde husbondhold til kronen som anerkendelse af dens herlighedsrettigheder. Husbondhold blev oprindeligt betalt i varer, men afløstes i 1600-årene af penge.

Husfolk: Husmandsfolk, oftest beboere af jordløse huse.

Ibidem: Latin: samme sted.

Inderste: Beboer/lejer af et jordløst hus.

Indfæstning: Betaltes ved overtagelsen af gården (fæstet), idet fæsteren herved anerkendte godsets ejer som sin husbond.

Indsidder: Se inderste.

Inventarium: Fortegnelse over løsøre og besætninger mv. i et døds- eller konkursbo.

Kontributioner: Hartkornsskatter.

Kurator: Latin for værge/formynder for mindreårige/ikke myndige.

L.S.: Forkortelse af "locus sigilli" (latin) = seglets plads.

Lateris/latris/latr.: Summen af de på en side anførte poster.

Lavvæрге: Lovformelig værge for en enke, der som kvinde ikke selv var myndig.

Lodsedler: Beviser for, hvor stor en forholdsmæssig andel (lod) i et bo, der tilkom de enkelte arvinger.

M.f.P./M.p.P.: Med ført Pen/Med paaholden Pen - når den pågældende ikke selv var i stand til at skrive sit navn.

Mad.: Madame.

Mageskifte: Byttehandel med fast ejendom.

Martini/Mortensdag: 11. november.

Michaeli/Mikkelsdag: 29. september.

Minde: Samtykke i minde, frivillig ordning.

Mons.: Forkortelse af det franske monsieur, herr. Anvendtes om folk udenfor bondestanden.

Navnlig: Nemlig.

Notar: Beskikket skriver, der affattede retsgyldige dokumenter.

Notarialprotokol: Protokoller i retsbejtentarkivet til registrering af notarialforretninger - bl.a. testamenter.

Opdræt: Opdragelse.

Oplade: Afstå.

Overformynderiet: Institution under Justitsministeriet oprettet 1866. Forvaltede umyndiges og bortblevnes midler, båndlagt arv mv.

Per procura: P.p. = efter fuldmagt.

Prokurator: Sagfører.

Rbdlr.: Rigsbankdaler (indført 5.1.1813) - afløste kurantdaleren.

Rekognition: Grundbyrde på en ejendom, som ved ejerskifte betaltes af den nye ejer.

Resolution: Bekendtgørelse.

Revers: Modforsikring, genpart, pantebrev.

S.T.: Forkortelse for det latinske salvo titulo - med forbehold af titlen. Anvendtes bl.a. i breves indledningsformular for at undgå at opregne den pågældendes titler.

Oversigt over skiftejurisdiktionerne

Bopæl	Personkreds	Periode	Skifteretsmyndighed	Arkiv
København	Indbyggere i almindelighed	-1771	Københavns Byting	LAK
	Civile rangspersoner	-1771	Hofretten	
	Civile embedsmænd og funktionærer uden rang, herunder kongelige betjente	-1771	Borgretten	
	Universitetets professorer, indskrevne lærde mænd, studenter og betjente	-1771	Universitetets Konsistorium	RA
	Betjente ved Vajsenhuset	1727-1771	Vajsenhusets Skifteret	LAK
	Betjente ved Frederiks Hospital	1756-1771	Frederiks Hospitals Skifteret	
Købstæder	De ovennævnte grupper	1771-1919	Hof- og Stadsretten	
	Københavns fallenter	1872-1919	Sø- og Handelsretten	LAK
	Købstadsborgere	-1919	Magistrat og byfoged	LAA
	Fæstere og arvefæstere, bøndergårds forpagtere, gods- og avisforvaltere, skrivere og herskabsbetjente samt disses og godsernes egne tjenestefolk	-1817 kunne dog fortsætte til sin død -1850	Godsejerens og godsvejende institution herunder Kronen (da ridefogden, senere amtsforvalteren), rytterregimenter (da regimentskrivere), bispe- og præstembeder, kirker, hospitalet o.l.	LAA
	Ovennævnte under private godser	(1817-1850)-1919	Herredsfogden eller birkedommer	
På landet	Ovennævnte under lensbesiddere, ejere af komplette sædegårde og visse godsvejende institutioner	1851-1919	Herredsfogden eller birkedommer	
	Lensbesiddere, grever og baroner, godsejere, civile kgl. embedsmænd, hovedgårdsforpagtere, sælvere, huslærere, indsiddere, aftægtsfolk, almisselemmer og andre civile uden fæstestatus	-1793	Amtmanden	
		1793-1919	Herredsfogden eller birkedommer	
	Lensbirkets betjente, forpagtere af hovedgårde, arvefæstere af hoved- og ladegårde, huslærere, skov- og jagtbetjente, indsiddere, aftægtsfolk, almisselemmer. Andre civile uden fæstestatus	-1850	Lensbesidderen	

Bornholm	Landbefolkningen	-1761	Den bornholmske skifteskriver	LAK
		1761-1919	Herredsfogderne	
Amager	Bybefolkningen	-1919	Byfogderne	
		-1855	Auditøren ved fæstningen	
		1855-1919	Herredsfogden i Øster Herred	
Geistlige	Christiansø	-1821	Scouten	LAK
		1822-1919	Birkedommeren	
Militære	Befolkningen i Store Magleby og Dragør	-1806	Herredsprovsten	LAA
		1807-1919	Byfoged, herredsfoged eller birkedommer	
		-1807	Den kgl. Konfessionarius	
Jøder	Biskopper, provster, præste, degne, skoleholdere, klokkere, lærere ved de lærde skoler, lærde folk uden embede	1807-1919	Som øvrige gejstlige, se ovenfor	
		-1805	Landetatens jurisdiktion ved hhv. generalauditør og regiment auditør	RA
		-1804	Søetatens jurisdiktion ved hhv. general auditøren og underadmiralstrøten	
		1805-1919 1804-1919	Byfoged, herredsfoged eller birkedommer	LAA
Hele landet	Landetatens officerer, underofficerer og menige	1736-1814	Menighedens ældste og forstandere	LAA
		1814-1919	Den stedlige retsbejnt	
	Alle borgere	1919-	Retsskredsens ordinære skifteretter	LAA

LAA = Landsarkiverne, alle fire - LAK = Landsarkivet for Sjælland m.v. - RA = Rigsarkivet

Salarium: Salær, vederlag (bl.a. til sagførere).

Salig: "Den salig mand/kone" betegnede, at vedkommende var død.

Skifte: Deling.

Stervbo: Dødsbo (af tysk: sterben = at dø) i forbindelse med skiftebehandlingen. "Stervbogården/stervbohuset" = dødsbo-stedet.

Stif-datter/-søn: Steddatter/-søn.

Sr., Seigneur: Fransk for herre. Brugtes i 1700-tallet om fornemme personer - omtrent som monsieur.

Subskribere: Underskrivere.

Testere: Latin: bevidne.

Testes: Vidner.

Ungefær: Tysk: cirka.

Ut supra: Som ovenfor.

Vis/en vis arv: Den del af arven, der ikke bestod af usikre udestående fordringer.

Lidt om skiftevæsen

af S.E. Sørensen, SSFs første formand 1981-88; artiklen blev skrevet til *Meddelelser fra Slægtshistorisk Forening* i Århus, december 1974, optrykt i SLÆGTEN, nr. 6, - juli 1992.

Næst efter kirkebøgerne er skifterne med deres fortegnelse over arvingerne den vigtigste slægtshistoriske kilde. Når der i et sogn samtidig lever flere personer af samme navn, er især et skiftes oplysninger om arvingerne af stor betydning til dokumentation af, at man følger det rette spor af slægten. Endvidere kan man af skifternes - ofte meget detaljerede - boregistreringer se, under hvilke vilkår ens forfædre har levet.

Arvedelingen foregik oprindeligt under private former. Når arvingerne havde "vedgået arv og gæld", foretog de selv skiftet, ofte under medvirken af repræsentanter for slægten (samfrænder) til bilægelse af evt. stridigheder. I mange tilfælde måtte den endelige afgørelse dog træffes ved domstolens hjælp. Sådanne ældre skifter - som regel i meget kortfattet form - findes indført i tingbøgerne.

Danske Lov 1683

Hovedsagelig for at beskytte de umyndige arvinger blev der ved Danske Lov 1683 indført faste regler for skiftevæsenet, idet loven bl.a. foreskrev, at ethvert dødsfald straks skulle meddeles til stedets øvrighed, såfremt der var umyndige, fraværende eller slet ingen arvinger. Derefter blev boet forsejlet. Normalt på 30te dagen efter dødsfaldet blev boet registreret af skifteforvalteren i overværelse af arvingerne eller disses formyndere. Det ved skiftets slutning udstedte skiftetbrev skulle indeholde registreringen og vurderingen af boets ejendele med ind- og udgæld og beholdning samt de over hver arvepart udfærdigede lodsedler. Endelig skulle skiftetbrevet underskrives og forsejles af arvingerne eller deres formyndere samt af skifteforvalteren. Loven bestemte samtidig, at ingen enke eller enkemand kan indgå nyt ægteskab, før der er skiftet med den af-

døde ægtefælles børn eller arvinger. Hvis alle arvinger derimod er myndige og nærværende, har øvrigheden intet med skiftet at gøre, med mindre arvingerne selv ønsker det.

Ifølge Danske Lov var den ordinære skiftemyndighed på landet amtmanden eller husbonden (jordbesidderen), i købstæderne magistrat og byfoged, samt for gejstligheden herredsprovsten.

Der kunne imidlertid også indsættes ekstraordinære skifteforvaltere til at behandle et bo - enten samfrænder, kommissarier eller testamenteksekutorer.

Samfrændeskifte

anvendtes undertiden hvis en efterlevende ægtefælle, der havde tilladelse til at sidde i uskiftet bo, ville indgå nyt ægteskab før børnenes myndighedsalder. Samfrænderne blev foreslået af den efterlevende ægtefælle og skulle beskikkes af øvrigheden. Indtil 1816 skulle samfrænderne være nære slægtninge, men herefter behøvede de ikke nødvendigvis at være det. Denne form for skifte bortfaldt i 1845.

Kommissarieskifte

kunne indtil 1874 finde sted efter afdødes testamentariske bestemmelse eller efter ansøgning af arvingerne. Skiftekommissarierne beskikkedes af Kongen gennem Danske Kancelli, senere af Justitsministeriet. Efter skiftets afslutning skulle skifteforretningen indsendes til amtet, i København dog til Hof- og Stadsretten.

Testamenteksekutorskifte

fandt sted, hvor testamente forelå og på testators udtrykkelige ønske. Skifterne blev indtil 1.4.1933 revideret af amterne, og skiftebopakkerne skal søges i amtsarkiverne. Herefter overgik dette arbejde til domstolens skifteretter, i hvis arkiver bopakkerne findes. Bevilling til at være eksekutor udfærdiges af amterne.

Bevaring og skiftejurisdiktion

Fra tiden før 1600 er kun bevaret skifteprotokoller fra ganske få købstæder, medens de bevarede skifteprotokoller fra landet først er fra midten af det 17. århundrede. Først ved stempelpapirforordningen af 1719 blev det udtrykkeligt pålagt godsjerne at føre skifteprotokoller.

I forbindelse med amtsreformen 1793 overgik amtmændenes skiftejurisdiktion til herredsfogederne. Herefter skulle alle dødsfald anmeldes til den ordinære skifteret og protokolleres i særlige dødsanmeldelsesprotokoller. I disse protokoller indførte skifteforvalteren alle modtagne anmeldelser om dødsfald inden for jurisdiktionen og udfærdigede en muldseddel eller jordseddel, som præsten skulle have, før jordpåkastelsen måtte foretages. Ofte er det i dødsanmeldelsesprotokollerne oplyst, hvem der har foretaget anmeldelsen. Står der i dødsanmeldelsesprotokollen en bemærkning om, at afdøde var fattiglem eller almisselem, eller at afdøde ikke efterlod sig mere end til begravelsen, vil det sige, at der ikke er foretaget skifte efter afdøde. Skiftevæsenet afspejler mere end nogen anden retslig eller administrativ institution, at Danmark helt op til Grundloven 1849 var et stændersamfund. Vil man efterspore et skifte, er det derfor nødvendigt at vide, hvilken plads afdøde indtog i samfundet, - var han selvejer, fæstebonde, bybo, professor, degn, militærperson osv. Den pågældende stand er nemlig afgørende for, hvilken skiftejurisdiktion han hørte under.

Den skematiske oversigt - *opstillet af Peter Kudsk og placeret midt i hæftet* - viser jurisdiktionen, hvor skiftet ifølge afdødes stand skal søges.

Øvrige notater

- Samfrændeskifter indtil 1845 (LA),
- kommissarieskifter indtil 1874 og testamenteksekutorskifter indtil 1934 under amtet (LA),
- opbudsboer indtil 1858 (LA),
- dokumenter til skifteprotokoller (LA),
- dødsanmeldelsesprotokoll. 1792- (LA),
- død som fattiglem/almisseselem - se fattigprotokol (LA),
- overformynderiarkivalier (LA),
- testamenter i notarialprotokoller (LA),
- testamenter med kongelig bevilling indtil 1848 (RA) og
- auktionsprotokoller m. -kataloger (LA).

Arv og myndighed

af Henning Kiilerich Frederiksen, Bjældevej 5, 4000 Roskilde ☎ 46 36 90 90. E: hkf@post1.com

Som slægtsforsker undgår man ikke - helt op i det tyvende århundrede - at støde på nogle familieretlige forhold, som ikke er umiddelbart indlysende for vor generation. Disse forhold træffer vi især på i skiftdebrevne.

Jeg tænker her på de i vore øjne mærkelige og for kvinderne diskriminerende arve- og myndighedslove, som ligger til grund for skifteforvalternes afgørelser om arv og rådighed over arv. Disse love gav kvinderne en meget uselvstændig stilling i samfundet.

Alle levende, ægtefødte børn er som regel nævnt i et skifte. Uægte børn havde arveret efter deres mor og hendes frænder, men kun i særlige tilfælde efter faderen. Men hvem har ikke oplevet at læse et skiftdebrev, hvor døtrene slet ikke er nævnt, hvorimod svigersønnerne optræder med navns nævnelse som modtagere af deres kones arv.

Det har en naturlig forklaring: døtrene var nemlig umyndige og kunne derfor ikke råde over deres retmæssige arv.

Hvis en kvindelig arving var gift, optrådte hendes mand på hendes vegne, og han havde den fulde rådighedsret over fællesboet, altså også over sin hustrus arv. Var en kvinde enke, fik hun beskikket en

lavværgе til at tage sig af hendes økonomiske dispositioner. Var hun ugift, skulle der udpeges en værgе for hende, og han skulle tage sig af alle hendes økonomiske og personlige dispositioner.

Allerede nu har jeg benyttet en del udtryk, som anvendes i forbindelse med et skifte. Slægtsforskere må have et vist kendskab til disse udtryk og til nogle af de begreber og lovregler, der ligger til grund for et skifte for at forstå de afgørelser, der forekommer i et skiftdebrev. I det følgende vil jeg derfor i en meget forenklet form prøve at redegøre for en del af disse forhold.

Myndig: Person, der i følge loven har ret til at træffe dispositioner for sig selv med deraf følgende retslig virkning.

Her må skelnes imellem personlig myndighed og formueretlig myndighed. Først så sent som i 1976 blev aldersgrænsen for de to former for myndighed sammenfaldende, nemlig ved det fyldte 18. år.

Personlig myndig: Personen kan træffe beslutninger vedrørende sin egen person, men kan ikke disponere over sin formue med retsvirkning.

Formueretlig myndig: Personen har fuld råderet over sin formue og kan træffe økonomiske dispositioner med retsvirkning.

Umyndiggjort: Person, der har opnået den krævede alder for myndighed, men som er frakendt denne myndighed, som regel på grund af manglende evne til at træffe dispositioner eller til at bære følgerne af sine dispositioner.

Mindreårig: Personer i alderen imellem den personlige myndighedsalder og den formueretlige myndighedsalder. Udtrykket ses også anvendt for personer, som ikke har opnået myndighedsalderen.

Umyndige: Umyndiggjorte og personer under myndighedsalderen samt i nogle tilfælde mindreårige.

Indtil 1857 skulle en mand være fyldt 18 år for at være personlig myndig og 25 år for at være formueretlig myndig. I alderen imellem 18 og 25 år var han mindreårig.

En kvinde var ikke tildelt nogen myndighed og var derfor aldeles umyndig uanset alder. Når en kvindes far/mand døde, og hun således stod uden mulighed for at disponere, måtte der udpeges en mand til at træffe dispositioner for hende eller i det mindste godkende hendes dispositioner. Det samme gjaldt for en umyndig og mindreårig mand. For sådanne personer udpegede man derfor en mand, der fik betegnelsen værge, lavværge, formynder eller kurator.

I henhold til *Ordbog over det danske Sprog* - 1934-udgaven - er disse funktioner defineret således:

Værge: Person, der bestyrer en umyndigs formue og indgår kontrakter på hans vegne (og evt. har forældremyndighed over ham eller en lignende ret til at træffe bestem-

melser om hans personlige forhold). I samme betydning brugtes (især udenfor juridisk sprog) ordet "formynder". I love fra omkring 1800 betyder "værge": Kurator for mindreårige (18-25 årige).

Lavværge: Person, der af øvrigheden beskikkes til rådgiver og hjælper (i sager angående formuen, retslige forpligtelser og lignende) for en enke (fast lavværge), eller som (indtil 1922) valgtes af enken selv (valgt lavværge). I første tilfælde således, at enken ikke kan råde over sin formue eller forpligte sig ved retshandler uden dennes samtykke; nu (efter lov af 277, 30. juni 1922 § 54) også om beskikket rådgiver for andre kvinder og for mænd.

Formynder: Værge for umyndige, se forordning af 12. september 1792 § 7.

Kurator (juridisk forældet): Person, der af det offentlige var beskikket til at bistå med forvaltning af en andens formue, når denne (som fraværende, mindreårig eller lignende) ikke selv var i stand dertil. (Juridisk) person, der på kreditorers vegne foretager afvikling af konkursbo, også om dem, der i et dødsbo fungerer som skifterettens medhjælper.

Når man læser et skiftedokument, må man derfor holde rede på arvingernes alder og kvindelige arvingers ægteskabelige stilling for at forstå, hvad det er for personer, der omtales i dokumentet, og hvorfor de optræder.

Som regel blev en værge eller tilsvarende udpeget af den familie, der skiftede, men han skulle godkendes af skifteretten. Derfor kan et skifte nu og da give genealogiske oplysninger af stor værdi.

Så til et andet problem:
fordelingen af arven.

Så langt tilbage i tiden, man kan spore,

har der været forskel på en mands og en kvindes arvepart. En mand arvede det dobbelte (broderlod) af det, en kvinde arvede (søsterlod).

Ved arvefordelingen af 1845 skete der en ændring af denne arvefordeling, idet man ved arv til sidelinier, f.eks. mellem søskende, gik over til en lige fordeling til mand og kvinde. Men ved arv i nedadstigende linie - det vil sige, når børn arvede fra forældre eller bedsteforældre - så blev princippet om broderlod og søsterlod stadigvæk anvendt. Dog kunne forældrene have bestemt, at døtrene skulle arve lige med sønnerne.

I 1857 skete der store forandringer med både arvelove og myndighedslove. Lige fordeling til mandlige og kvindelige arvinger blev gennemført, og de ældgamle princip med broderlod og søsterlod var dermed historie.

Arbejdet for kønnenes ligestilling var nu for alvor kommet i gang. Samme år - 1857 - fik ugifte kvinder myndighed efter samme principper som manden, det vil sige personlig myndig som 18-årig og formueretlig myndig som 25-årig.

Udviklingen indenfor myndighedsalderen ser derefter således ud:

<i>År</i>	<i>personlig myndig</i>	<i>formueretlig myndig</i>
før 1922	18 år	25 år
1922	18 år	21 år
1969	18 år	20 år
1976	18 år	18 år

Efter 1857 var den gifte kvinde stadig umyndig, og når en myndig, ugift kvinde indgik ægteskab, afgav hun sin myndighed til ægtemanden, og derefter var hun igen aldeles umyndig.

Fra langt, langt tilbage i tiden har ægtemanden været familiens overhoved. Han havde hals- og håndsret over sin hustru, deres børn og hans tjenestefolk. Denne ret svækkedes efterhånden og overgik til statsmagten. Men endnu i 1700- og 1800-årene var det naturligt, at manden besad en husbondmyndighed, der tillagde han suveræn dispositionsmagt af både formueretlig og personlig art for hele familien.

Husbondmyndigheden fortsatte uændret efter 1857. Ægtemanden optræder stadigvæk i skifteforretningerne på sin hustrus vegne.

I 1880 kommer en lov, der beskytter en gift kvindes indtægt ved selverhverv. Et ægteskab betyder jo fælles bo og fælles formue, hvis ikke andet er kontraktligt bestemt, og den personlige myndighed er derfor i høj grad indskrænket. Hvis man derfor kan tale om personlig myndighed i et ægteskab, så får den gifte kvinde det i 1880.

Vi skal helt frem til 1899, før de gifte kvinder opnår formueretlig myndighed på lige fod med ugifte kvinder og med mænd, når talen er om arv. Og fra nu af er der ikke i skiftedokumenterne forskel på opremsningen af mandlige og kvindelige arvinger, og de kvindelige arvingers ægtemænd spiller nu ingen rolle ved udbetalingen af arven. En enke kan dog fortsat ikke sidde i uskiftet bo uden, at der tilskikkes hende en lavværge. Dette ændres først i 1926.

At ægtemanden alene helt indtil 1926 havde fuld rådighedsret over fællesformuen, bortset fra fast ejendom indbragt i ægteskabet af hustruen, kommer ikke læsningen og forståelsen af de gamle skiftebreve ved, så det må jo være en helt anden historie.

Lidt om dødsanmeldelser

af Ole Bech Knudsen, Jyllands Allé 2, 3.tv., 8000 Århus ☎ 86 11 55 47. E: obk.aarhus@mail1.stofanet.dk. Artiklen har været tidligere trykt i SLÆGTEN nr. 17, januar 1998.

Alle slægtsforskere opnår hurtigt kendskab til skifteprotokollerne og de righoldige oplysninger, som her kan findes om slægternes sammenhæng, om formue- og ejendomsforhold og meget mere. Problemet er i langt højere grad at finde ud af, hvorvidt der i det hele taget har været afholdt skifte efter den afdøde slægtning. I mange tilfælde er der nemlig slet ikke foretaget noget skifte, og i andre tilfælde er skiftet blevet behandlet af samfrænder eller ved ekstraordinære skifteforvaltere, og er så ofte ikke indført i de almindelige skifteprotokoller.

Til at overvinde disse vanskeligheder findes der et glimrende hjælpemiddel, nemlig de såkaldte dødsanmeldelsesprotokoller, som også op mod nyere tid kaldes skiftesagslister - eller i København "hvidebøger". Protokollerne/listerne findes for selvejernes vedkommende i retsbetjentarkiverne, og for fæsterne i godsarkiverne. I landsarkivernes registraturer anføres materialet lige før skifteprotokollerne. Vær dog opmærksom på, at mange af dødsanmeldelserne fra de første årtier af 1800-tallet er indført i selve skifteprotokollerne og ikke i særskilte dødsanmeldelsesprotokoller. Anmeldelserne er indført kronologisk og som regel uden navregister, men når man begynder at lede efter et skifte, kendes dødsdagen jo almindeligvis fra kirkebogen, så det burde ikke være noget problem at finde anmeldelsen.

Hvilke oplysninger får man fra dødsanmeldelserne? I de ældste anmeldelser svinger indholdet meget. Men fra omkring 1820-30 får man som regel anført dødsdato, bopæl, ægteskabelig stilling, arbejds-mæssig stilling, om der er myndige

eller umyndige arvinger, samt navnet på anmelderen, der ofte er en slægtning. Vigtigst af alt oplyses det, om der er afholdt skifte, hvor og hvornår.

I en anmærkningsrubrik kan det dog være anført, at den efterlevende ægtefælle ønskede at sidde i uskiftet bo, at der kun var myndige arvinger, at afdøde var på aftægt eller nød fattighjælp, eller at boet var udlagt til dækning af begravelsesomkostningerne. Eventuelt at boets værdi ikke oversteg et vist mindre beløb. I alle disse tilfælde er der som hovedregel ikke afholdt skifte. Det kan også være oplyst, at der har foreligget et testamente, eller at boet har været behandlet af samfrænder eller ekstraordinære skifteforvaltere/skiftekommissærer. I disse sager er der afholdt skifte, men ofte er behandlingen ikke indført i den almindelige skifteprotokol. (Se litteraturlisten om skiftevæsenet).

Det var lidt om, hvad man kan forvente at finde i dødsanmeldelserne, men hvornår begyndte man at føre dødsanmeldelsesprotokoller?

Ja, allerede i Danske Lov fra 1683 er det befalet i 5. bogs 2. kapitels 1. artikel om arv og skifte, at "når nogen ved døden afgår og efterlader sig enten umyndige, eller fraværende, eller udlændiske, eller ingen arvinger, da skulle de, som i huset ere, hvor den afdødes gods og midler findes, under tilbørlig straf straks give stedets øvrighed det tilkendende". Men nogen lister over dødsanmeldelser har denne paragraf nu ikke forårsaget, selvom bestemmelsen blev indskærpet såvel ved forordning af 10. august 1697 som ved plakat af 12. januar 1750.

Først med forordningen af 12. september 1792 om arveafgift blev det i paragraf 8 fastslået, at også dødsfald, hvor myndige arvinger selv er tilstede, skulle anmeldes, "så at herefter skal alle dødsfald, under foranførte straf, straks anmeldes for ethvert steds ordentlige skifteforvalter, *som antegner alle slige anmeldelser i sin skifteprotokol*". Hovedformålet var naturligvis at få så mange arveafgifter som muligt i den altid tomme kasse.

Efter amtsreformen 1793 overgik hovedparten af skiftesagerne på landet fra amtmandene til herreds- og birkefogderne - dog hørte fæsterne stadig under godsforvalternes skiftemyndighed, men også godsejerne havde pligt til at føre dødsanmeldelser.

Overholdt disse nye skifteforvaltere nu forordningen fra 1792 og indførte dødsanmeldelserne i deres skifteprotokoller? Hertil må vi sige nej. Det er desværre kun i et fåtal af retsbetjentarkiverne/godsarkiverne, at man kan konstatere dødsanmeldelser indført på dette tidlige tidspunkt.

Det kneb altså med at få efterlevet anmeldelsespligten, og ved et kancelli promemoria af 1. september 1810 blev det derfor indskærpet, at sognepræsterne ikke måtte kaste jord på nogen, som ved døden var afgået, førend det godtgjordes med den såkaldte gravseddel, også kaldet muldseddel eller jordseddel, at dødsfaldet var anmeldt til skifteretten, dog undtaget de på Fødselsstiftelsen eller Frederiks Hospital hemmeligt fødendes dødsfald.

Det gav åbenbart et skub i den rigtige retning, og ved dødsindførslerne i kirkebøgerne anføres det nu også tit i anmærkningsrubrikken, at sognepræsten har fået forevist skifteretsattest, attest fra herredsfogden, eller slet og ret attest af den og den dato. Det viser, at præsten har efterlevet reglerne og sikret sig forevisning af den lovbealede attest om dødsanmeldelsen,

før han begravede den afdøde.

Ligeledes begynder man nu at kunne finde dødsanmeldelserne indført i skifteprotokollerne, oftest ind imellem alle skifterne, men i kronologisk orden. Man kan som tidligere nævnt ikke altid være sikker på, at disse anmeldelser er medtaget i protokollernes navneregistre, så man må eventuelt selv ind og slå efter i protokollen omkring dødstidspunktet. Langt de fleste anmeldelser skete 1-2 dage efter dødsfaldet. Omkring 1820-30 begynder der at fremkomme særskilte dødsanmeldelsesprotokoller i et stort antal retsbetjentarkiver. Men ingen regel uden undtagelse. I må selv kontrollere i registraturerne.

Ved kancellicirkulære af 5. februar 1828 bestemtes, at afdøde fattiglemmers efterladenskaber ikke behøvedes at tages under skiftebehandling, men kunne overlades direkte til fattigkommissionerne til dækning af deres afholdte udgifter, dog blev forpligtelsen til dødsanmeldelse fastholdt også for disse almisselemmer.

I "Lov om Skifte af Dødsbo og Fællesbo m.v." af 30. november 1874 anføres, at anmeldelsespligten påhviler den afdødes eventuelle ægtefælle, i andet fald tilstedeværende myndige arvinger, eller hvor sådanne ikke findes, da den hos hvem den afdøde har været til huse.

Og ved skrivelse fra Justitsministeriet af 20. september 1889 fastslås, at i forbindelse med afdøde personer, som ikke vides at have haft nogen fast bopæl, tages deres bo under skiftebehandling i den jurisdiktion, hvor de er funden døde. Ligeledes må dødsanmeldelse antages at finde sted her.

Til allersidst den løftede pegefinger: Husk at bruge dødsanmeldelserne, før I kaster jer hovedkulds ud i en eftersøgning af et skifte!

"Alle skifter ..."

af Birgit Øskov, Rolighedsvej 56, 9400 Nørresundby ☎ 98 17 63 76. E: bojen@daks.dk

Som slægtsforsker skal man meget tidligt begynde at arbejde med en "tre-klang" af arkivalier: kirkebøger, folketællinger og skifter. Sidstnævnte, idet de kan bruges til:

- a at give et temmelig godt "billede" af afdøde
- b at bekræfte familiesammenhænge
- c at afdække familiesammenhænge - i udarvsskifter

Skiftet efter vore forfædre skal vi finde i den protokol, som "deres overordnede havde på sin reol":

- a Hvis vores forfader var fæstebonde, var det godsejeren, der skulle lave skiftet efter sin afdøde fæster (hans hustru eller børn), og som følge deraf skal vi kikke i det pågældende godsarkiv, når vi ønsker at finde skiftet.
- b Hvis vores forfader var præst eller lærer, var det den gejstlige skifteret, der klarede skiftebehandlingen, og derfor skal vi kikke i de protokoller, der hørte til herredets gejstlige skifteret.
- c Vår forfaderen soldat eller lignende, var der igen en anden myndighed, der var skifteforvalter - men det kan du alt sammen læse mere om ved at kikke nærmere i dette hæfte.

Efter ca. 1820 skulle alle dødsfald behandles af den stedlige herredsfoged - i dag er det skifteretten, der uanset den afdødes erhverv/stilling i levende live klarer skiftet.

Det er i retsbetjente-arkivet, du kan finde skifter efter langt de fleste forfædre. Før i tiden - op til 1817 - skulle fæstere skifte under det pågældende gods, som de hørte under, men derefter skulle de sammen med langt de fleste andre mennesker skifte ved "herredsfogeden".

Det var også herredsfogeden, der tog imod "dødsanmeldelserne" og førte dem i en særskilt protokol, således at vi deri kan se de første notater i forbindelse med dødsfald. Se derfor først i **dødsanmeldelsesprotokollen**, når du vil arbejde med disse arkivalier.

Derefter kan du bestille selve **skifteprotokollen** - se allerførst foran eller bagi, om der skulle være et **register**, så er det nemmere at "kikke bogen igennem". Registret kan være ført enten på fornavn eller efternavn - oftest på fornavn.

Selve skiftehandlingen pågyndtes senest "30-dagen efter dødsfaldet" og kunne derefter godt tage lang tid. Sørg for at finde **hele skiftebehandlingen** - det vil sige, alle sidehenvisningerne.

Vær opmærksom på, at du kan få kopier af skifteprotokollerne, således at du i ro og mag kan læse det igennem hjemme ved dit eget skrivebord.

Hvilke muligheder er der?

Ved dødsfald **i dag** anmeldes dette til:

- 1 præsten
- 2 skifteretten
- 3 avisen (dødsannonce/indkaldelse af arvinger og kreditorer)

Ved dødsfald **tidligere** anmeldtes dette til:

- 1 præsten
- 2 skifteforvalteren (job- og bopælsafhængigt)
- 3 avisen (dødsannonce/indkaldelse af arvinger og kreditorer/annoncering af løssøreauktion, idet indboet i mange tilfælde blev solgt for derved at indbringe vurderingssummen til arvingerne/kreditorerne).

Ad 1)

Præsten foretog begravelses- eller dødsindførelsen i kirkebogen. Sørg for at få den skrevet ord- og bogstavret af, når du finder den i kirkebogen. Vær opmærksom på oplysningerne eks. "*Begravet med Liigprædiken*", "*Kirkens Klokker brugtes*", "*Fæstegaardmand til Bygholm* eller "*Jordet i uindviet Jord*".

Ad 2)

Fra dette hæfte vil jeg citere side 21, 2. spalte midt: *Skiftevæsenet afspejler mere end nogen anden retslig eller administrativ institution, at Danmark helt op til Grundloven 1849 var et stændersamfund. Vil man efterspore et skifte, er det derfor nødvendigt at vide, hvilken plads afdøde indtog i samfundet: - var han selvejer, fæstebonde, bybo, professor, degn, militærperson osv. Den pågældende stand er nemlig afgørende for, under hvilken skiftejurisdiktion skiftet skal søges.*

Her kan du få hjælp i skemaet side 17 og 18, når den afdødes skifte skal findes. Før i tiden var ens nærmeste foresatte - "også efter døden" - den, man i levende live havde haft over sig som myndigheds-person.

Ad 3)

I avisen kan man - også endda meget langt tilbage i tiden - finde nekrologer, dødsannoncer, arving/kreditor-indkaldelser og dødsulykke-omtaler. Af og til findes der i skifterne regninger på disse annoncer, således at man derved bliver opmærksom på dem - andre gange ligger det måske lige for, at man får fat i egnens avis og orienterer sig deri. Du kan bestille dem til gen-nemsyn via dit lokale bibliotek - en fotokopi af en gammel dødsannonce eller "proklama" - ja, det er en god ide at tænke på noget sådant.

Når du finder en sådan "annonce", er det vigtigt, at du læser **alt** ud af den. Hvad

bliver afdøde benævnt (morfar, enkemand, skoleholder eller lign), hvem har indrykket den (børnene, hustruen eller sognet), hvor "stor" er den og meget andet.

Hvis det er muligt at få kopi af annoncen, er det bedst - ellers tegn den af. En sådan annonce er god som senere illustration, når anen skal beskrives for "ikke-slægtsforskere".

"**Alle skifter ...**" er stort set skrevet efter den samme forskrift, som jeg herunder vil redegøre for.

- 1 Det første møde i skiftebehandlingen skulle foretages senest 30.-dagen efter dødsfaldet, så derfor skal du kikke efter skiftet i skifteprotokollen første gang ca. på det tidspunkt. Kik lige forrest eller bagerst i protokollen, om der skulle være et register over protokol-lens "afdøde" enten på for- eller efternavn - det kan lette din søgning noget. Vær opmærksom på a- og b-siderne i protokollerne.
- 2 Hvem skiftet er lavet efter!
- 3 Hvem, der mødte op hvor for at lave det: Skifteforvalter, vidner og vurderingsmænd, slægtninge til den afdøde: efterlevende ægtefælle (lavværg), myndige børn, (umyndige børn) kura-tor for disse.
- 4 Hvem er den afdødes arvinger? På den ene side og på den anden side: efterle-vende ægtefælle, sammenavlede børn, børn af tidligere ægteskaber - hvis den afdøde er barnløs laves udarvsskifte, hvor man går ud i yderste led for at finde levende arvinger (staten arvede ikke dengang). Er der testamente - hvem skal da arve?
- 5 Derefter blev forrettet som følger: Hjemmets ejendele gennemgås minuti-øst med møbler, senge (sengetøj og omhæng), køkkenting, tøj, besætning (dyr), redskaber og vogne. Alt sættes i værdi af vurderingsmændene (rigsda-

ler, mark, skilling), og man tæller sammen.

- 6 Hvad er stervboet (dødsboet) skyldig til anden side: Ældre og nyere gældsposter, begravelsesudgifterne (også til den efterlevende ægtefælle), hvis det er en fæstegård, udredes der ofte til godsejeren penge til istandsættelse af fæstegården til den næste fæster (brøstfældighed).
- 7 Her brydes tit af for at fortsætte en senere dato, hvor man så har indhentet endeligt overblik over gældsposterne, har holdt syn (afhjemlet taxationsforretning over fæstegården vedr. dens tilstand) samt haft auktion over løsøret.
- 8 Så mødes man igen og indsætter de indhentede oplysninger fra 7) og supplerer med skifteudgifterne: til stemplet papir, salær til kongens og de fattiges kasse, løn til skriver, vidner og vurderingsmænd (evt. kørselsudgifter).
- 9 Dernæst laves en opstilling over boets samlede beholdning, og derefter foretages det endelige "Skifte og deeling", hvor efterlevende ægtefælle arver halvdelen og børnene deler resten i søsterlodder og broderlodder (en broderlod var dobbelt så stor som en søsterlod indtil 1857!).

Hvis udgifterne er større end boets indtægter, er boet fallit eller insolvent, og der bliver derfor intet til arvingerne.

- 10 Til slut underskriver samtlige tilstedeværende personer skiftet "*og bekræfter dermed det passerede med deres Underskrift*": Skifteforvalteren, vidnerne, familien og formynderne/kuratorerne. Måske "med ført Haand", "paaholden Pen" eller blot som "M S D" eller "P P S".

Hvordan arbejder man et skifte igennem?

Ja, allerførst skal det jo læses igennem, og den første renskrivning skal begynde.

Skriv det i første omgang bogstav- og ordret af, så man får et indtryk af tidens "pen". Derefter kan du hente de nye slægtshistoriske oplysninger ud af det:

- Afdødes arvinger: ægtefælle, børn - deres alder, bopæl, evt. ægteskaber og børn.
- Er nogen af dem døde, således at arven "skal springe en generation over".
- Hvem er værger? - for enken eller for børnene - det er tit nær familie til den afdøde.
- Tegn evt. skiftets personer op på et stykke papir ved siden af. Passer oplysningerne med dem, du allerede har indsamlet på anden vis?
- Dernæst skal du vurdere det vurderede indbo - hvad ejede den afdøde - kender du alle betegnelserne - ejede den afdøde ting, man må undre sig over - og selvfølgelig også modsat:
- Hvad manglede hjemmet, som vi i dag finder **nødvendige**?
- Hvilke ting var evt. deponeret hos naboen?
- Hvad blev vurderet højt i forhold til andre ting?

Måske kan du bruge nedenstående spørgsmål til yderligere uddybning af indholdet - Stil følgende arbejdsspørgsmål til det læste/konstaterede indbo:

- 1 Hvordan var spise- og drikkevanerne i familien?
- 2 Hvordan var sovevanerne i familien?
- 3 Familiens fritid - findes der noget nævnt, der kan lede tanken hen på den?
- 4 Udsmykning i hjemmet?
- 5 Kunne man læse, skrive, regne - eller se, hvad klokken var?
- 6 Levebrødet/næringsvejen - var man landbruger, erhvervsansat eller aftægtsperson?
- 7 Boede der flere generationer under samme tag?
- 8 Hvad har familien haft, som evt. fin-

des/kunne findes i familiens eje i dag?

- 9 Hvad må de have haft, som ikke er nævnt i skiftet?
- 10 Findes der noget i hjemmet, som du ikke ved, hvad er? - Sammenlign evt. med et hjem anno 2003.

- Prøv også at se selve **dagen/datoen** for dig - med vitterligheds- og vurderingsmændene - huset endevendt - og de mindreårige børn rundt omkring.
- Hvad kan en evt. arv-tildeling have betydet for en arving?
- Hvad kan et "insolvent stervboe" have betydet for en enke og hendes uforsørgede børn - eller sagt på en anden måde: Livet efter skiftet - hvordan forme det sig?
- Løsøre-auktionen, hvor vi måske kan få at se, "hvem der har købt hvad for hvilken pris" siger også en hel del om naboerne, købekraften mv.
- Prøv at forestille dig en tilsvarende "dag" i et hjem anno 2003.

Når du vil bruge skiftet i en senere sammenskrivning af dine aneoplysninger, skal du overveje, hvilken form det skal være i. Skal det være den allerførste renskrivning, den "nudanskede udgave", den med dine egne ord beskrivende udgave -- eller en helt anden form? Skal det være i *kursiv*? Bør andre også se et udsnit af den oprindelige hånd?

Aviser og auktioner

En overset kilde i forbindelse med skiftemateriale er aviserne. Ligesom i dag brugte man i gamle dage at indkalde arvinger til skifte via avisen, og den efterfølgende løsøreauktion blev ligeledes bl.a. annonceret i den stedlige avis.

Vær opmærksom på, hvilke aviser, der fandtes på dødstidspunktet og "døds-egnen" og se da efter, om der skulle være en annonce. Det lokale bibliotek kan hjælpe med skaffe materialet frem.

En sådan annonce fundet i *Aalborg Stiftstidende* gengives herefter i afskrift, - den minder jo meget om de annoncer, vi finder i vores daglige avis i dag:

Alle og Enhver, som maatte have Noget at fordre i Dødsboet efter Gaard- og Bryggerieier Christen Schaltz og dennes senere afdøde Enke, Rachel Catrine, født Butler af Nørresundby, indkaldes hermed med 3 Maaneders Varsel til for undertegnede Skifteforvalter at anmelde og beviisliggjøre deres Krav.

*Kjær Herreds Comptoir i Nørresundby,
den 7.de Juni 1865.*

Meinig.

Skifter på internettet

De senere år er også landets mange skifteprotokoller gjort til genstand for overførsel til edb og senere igen lagt på internettet, således at man kan sidde hjemme og skifte.

På endog mange hjemmesider findes sådant materiale - i skrivende stund (14.

januar 2003) skal nævnes "godsskifter i Vendsyssel" findes på <http://www.ssf.dk/04> og Erik Brejls meget omfattende arbejde på <http://www.brejls.dk> - bedst af alt skriv "skifter eller skifteprotokoller" i en søgemaskine og se, hvad der sker!

Litteratur

Om *skiftearkivalier og deres brug* findes der en righoldig litteratur, hvoraf følgende skal nævnes (det første hæfte er det nyeste på området, den derefter anførte lille bog er mere omfattende):

- Finn Andersen: *Selv dødsboer fortæller. Skifteressager og deres brug*. 1991, 31 s. (Arkivernes Informationsserie).
- Johan Jørgensen: *Skifter og testamenter*. 1968, 94 s. (DHF's håndbøger).
- Hans H. Worsøe: *Politikens Håndbog i Slægthistorie*. 4. udgave, 2001. Større afsnit s. 154-160: Skifteprotokoller mv.
- Jørgen H. Andersen: *Skifte*. - Artikel på 3-4 s. i *Dansk kulturhistorisk Opslagsværk*, bd.2. 1991.
- Hans H. Worsøe: *Skiftemateriale i amtsarkiverne*. I *Personalhistorisk Tidsskrift* 1995:2.
- Albert Fabritius og Harald Hatt: *Håndbog i slægtsforskning*. 3. udg., 1963, optryk 1979.
- Birgit Løgstrup og Ingelise Rahn: *Skiftearkivalier i de nørrejske amtsarkiver*. 1988, 338 s.
- Henning Jensen & Ebba Thorkelin: *Arkivhåndbog Nørrejylland. Håndbog for slægts- og lokalhistoriske undersøgelser ved Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg*. DHH, 1980.

Flere *skifter* er i tidens løb udgivet, følgende publikationer kan nævnes:

- *Skiftet efter rigsråd Eske Brock 1626*. Udg. ved C. Rise Hansen (Landbohistorisk Selskab).
- *Smørum og Lille herreds skifteprotokol 1644-1648*. Udg. ved Jørgen H. Andersen (Landbohist. Selskab).
- *Malmø skifter. Bofortegnelser 1546-1559*. Udg. ved Einar Bager, 1977 (Selsk. f. udg. af kilder t. dansk hist.).
- *Skifter fra Køge 1597-1655*. Udg. ved Gerd Neubert, 1992 (Selsk. f. udg. af

kilder t. dansk hist.).

- De i litteraturlisten for SSFs udgivelser nævnte titler – 9, 12, 18.

Ordlisten i dette hæfte kan selvfølgelig udvides i det uendelige. Hertil kan følgende litteratur anbefales:

- *Håndbog for danske lokalhistorikere*. Red. af Johan Hvidtfeldt. 1952-1956 (DHF).
- *Salmonsens Konversations Leksikon*, 2. udgave. 1915-1930.
- Heini Madsen: *Ordbog for slægtsforskere*. 2. udgave, Skúvanes, 2001.
- Knud Rygaard: *Slægtsforskerens opslagsbog*. 2. rev. udgave. 1992.
- Ole Højrup: *Landbokvinden. Rok og kærme. Grovbrød og vadmel*. Nationalmuseet. 1975.
- H.F. Feilberg: *Bidrag til en Ordbog over jyske Almuesmål, 1-4. 1886-1914* (optr. 1977, DHH).
- Caspar Schade: *Bidrag til et jydsk Idioticon 1807. Dialektoptegnelser fra Mors*. Udg. af Bent Søndergaard, 1968.
- Poul Rasmussen: *Mål og vægt*. 1967 (DHF's håndbøger).
- Poul Thestrup: *Pund og alen. Danske mål- og vægtenheder fra 1683-reformen til i dag*. 1991 (Arkivernes Informationsserie).
- Poul Thestrup: *Mark og skilling, kroner og øre. Pengeenheder, priser og lønninger i Danmark i 350 år (1640-1989)*. 1991 (Arkivernes Informationsserie).
- Bjarne Stoklund: *Bondegård og byggeskik*. 1969 (DHF's håndbøger).
- Axel Steensberg: *Gamle danske bøndergårde*. 1978.
- Axel Steensberg: *Danske Bondemøbler*, 1949.
- Else-Marie Boyhus: *Landboreformerne bondegård. Gård nr. 11 i Nr. Ør-*

- slev, 1807. Lolland-Falsters Stiftsmuseum, Maribo. 1974.
- Bøndergårde i Danmark 1789-90. Byggeskik på Landboreformernes tid. Udg. ved Grith Lerche. 1987 (Landbohistorisk Selskab).
 - Frilandsmuseet. Vejleder. Udg. af Nationalmuseet 1980 (m. ordliste).
 - Gamle danske håndværk, Politikens Forlag. 1971.
 - Ellen Andersens Danske bønders klædedragt. 1960.
 - Erna Lorenzen: Folks tøj i og omkring Århus (1675-1850). 1975.
 - Erna Lorenzen og Ulla Thyrring: Folketøj på landet 1830-1880. 1977.
 - Poul Rasmussen og Gustav Albeck: Ebeltoft Købstads historie. 1951. (Heri afsnit om mænds og kvinders gangklæder, uniformer og barnetøj samt møbler efter skifter fra ældre tid).
 - R. Broby-Johansens Krop og klær. 1966.
 - Gorm Benzon: Antikviteter og snurrepiberier. 1962.
 - R. Broby-Johansens Kunstordbog. 1965. (vedr. arkitektur).
 - Ludvig Meyers Fremmedordbog. 8. udg. 1924. (vedr. latinske udtryk).

Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger (SSF)

Organisationen udgiver - som bindeled til de 36 medlemsforeninger og deres knap 5.000 medlemmer - først og fremmest bladet **SLÆGTEN - Forum for slægtshistorie**, to gange årligt, 1.1. og 1.7. - Foruden programmer fra de slægtshistoriske foreninger bringer bladet meddelelser fra **SSF**, referat fra årsmødet, uddrag af foredragsholdernes litteraturlister fra **SSFs** årlige weekendkursus samt nyttige artikler, råd og vejledninger. - Redaktør: Birte Steffensen, Teglgårdvej 36, 7451 Sunds ☎ 97 14 13 23, E: tippe@post.tele.dk - Kasserer: Ole Bech Knudsen, Jyllands Allé 2, 3. tv., 8000 Århus C ☎ 86 11 55 47.

E: obk.aarhus@mail1.stofanet.dk - giro: 094-5587.

Som tillæg til **SLÆGTEN** - uden for abonnementet - er udgivet følgende særpublikationer v/ forlagsredaktør: Anton Blaabjerg, Fredensgade 38, 8800 Viborg ☎ 86 61 04 36.

E: anton_blaabjerg@post.tele.dk

- 1 **Slægtsforskning - din Danmarkshistorie.** (ISBN 87-90331-26-5) 6. udg., 2002, 18 s., 10 kr.

Kortfattet introduktion til slægtsforskning. Her forklares de absolut nødvendige grundbegreber og fortælles, hvor på biblioteket bøger for slægtsforskere findes. Aktuelle adresseliste omfattende de statslige arkiver og de slægtshistoriske foreninger i og udenfor **SSF**.

- 2 **Slægtsforskere: Lad os hige og søge i bøgerne!** (ISBN 87-90331-27-3) 5. udg., 2002, 48 s., 25 kr.

Præsentation af godt 500 titler af den righoldige litteratur for slægtsforskere. - Temahæfte tilegnet Hans H. Worsøe på 70 årsdagen 11.11.2002.

- 3 **Sognefoged, lægdsmand og Dannebrogsmænd.** (ISBN 87-90331-25-7) 3. udg. 2002, 36 s., 25 kr.

Fortæller med udgangspunkt i den store sognefoged-forordning 1791 om denne lokale myndighedspersons arbejdsområder. Desuden oplysninger om hvervet som lægdsmand samt om Dannebrogsmændenes Hæderstegn. På instruktiv vis fortæller Birgit Øskov på 10 sider om, hvad og hvor hun har fundet brikker til historien om ol-

defaderen, Otto Jensen, sognefoged i Løsning og Dannebrogsmænd. - Temahæfte til egnet SSFs daværende formand Ingvar Musaeus på 70 årsdagen 28.3.1993.

- 4 **Slægtsforskere: Lad os vedgå arv og gæld!** (ISBN 87-90331-30-3) 5. udg., 2003, 36 s., 25 kr.

Hjælpe middel til studiet af skifter - en ordliste med forklaring på mange af skifternes gamle ord og begreber, en artikel om afholdelse af skifte, en oversigt over de myndigheder, der skiftede, og en litteraturliste. - Tilegnet SLÆGTENS tidligere Peter Kudsk på 50 årsdagen 2.3.1998.

- 5 **Sogn, herred - kirkebøgerne på Statens Arkiver.** (ISBN 87-90331-24-9) 5. udg., 2002, 72 s., 25 kr.

Find de rigtige mikrokort med kirkebogen fra det rette sogn, herred og amt! - Pastoraternes/soggenes numre og kirkebøgenes begyndelsesår. Oversigt over flere end 150 afskrifter/registre til kirkebøger m.m. - Som noget nyt fortælles på 6 sider om diverse fødselsstiftelser på grundlag af Landsarkivet i Københavns store kirkebogsregistratur og Rigsarkivets informationspjece om Fødselsstiftelsen.

- 6 **Slægtsforskere: Lad os stå vagt og værne!** (ISBN 87-09331-21-4) 3. udg., 2001, 52 s., 25 kr.

Militære emner, f.eks. lægdsruller og disses forkortelser, det militære sprog, introduktion til Forsvarets Arkiver, krigsdeltagermedaljer mv.

- 7 **Gemmesider - fra nr. 1-10 (1990-94).** (ISBN 87-90331-12-5) 88 s., 25 kr.

Genoptryk af "bevaringsværdige" artikler fra SLÆGTENS første numre. Temahæfte tilegnet bladets utrættelige ekspedition Birgit Øskov på 40 årsdagen 12.4.1999.

- 8 **Nutiden og Valdemar Sejr. Slægtsforskning og Danmarks historie.** Af Anton Blaabjerg. (ISBN 87-90331-13-3) 2000, 90 s., 25 kr.

55 slægtslinjer viser forbindelsen til nutidens danske befolkning - kendte og ukendte: tekstil-familien Damgaard, politiker-familien Dahlgard, søstrene Dallerup, Poul Henningsen, Sten Hegeler og Bettina Ødum samt mange slægtsforskere!

- 9 **Skanderborg Rytterdistrikt. Uddrag af samtlige bevarede 3.002 skifter 1680-1765.** Udarbejdet af Erik Brejl. (ISBN 87-985050-6-8) 1995, 296 s. - Udsolgt

Referater med samtlige arvinger. Register over arveladere og ægtefæller, 6.226 navne; en liste over skifternes fordeling på sogne og lokaliteter.

- 10 **Litteraturfortegnelse 1980-85. Litteratur for slægthistorisk interesserede. Personalhistorie. Lokalhistorie. Arkivvæsen.** Udarbejdet af Ingvar Musaeus. (ISBN 87-985050-8-4) 1996, 120 s., 40 kr.

Godt 1.000 bogtitler vedrørende personalhistorie lokalhistorie og arkivvæsen udgivet 1980-85.

- 11 **Er du i familie med bryggerne? - Slægterne bag J.C. og Carl Jacobsen på Carlsberg.** Publiceret af Birgit Øskov og Anton Blaabjerg (ISBN 87-90331-02-8) 1997, 90 s., 30 kr.

Anetavle for Carl Jacobsen, 1842-1914, tilbage til 1600-tallet og endnu længere. - 25 slægtslinjer viser forbindelser til kendte og ukendte før og nu.

- 12 **Voer og Nim samt Nørvang herreder. - Uddrag af samtlige bevarede 2.959 skifter i herredernes godser og hospitaler 1716-1850.** Udarbejdet af Erik Brejl. (ISBN 87-90331-05-2)

1997, 291 s., 130 kr.

Som *Skanderborg Rytterdistrikt* (nr. 9).

- 13 ***Det står skrevet i kirkebøger, skøder, skifter, folketællinger og mange andre arkivalier.*** Af Jens Peder Skou. (ISBN 87-90331-09-5) 1998, 365 s., 175 kr.

Et fornuftigt bud på, hvordan en slægtsbog kan skrives i kapitler med skildringer af slægtsudviklingen fra fortiden frem mod nutiden. – En slægtsbog fra Østjylland.

- 14 ***Slægtsforskere: Lad os gøre noget – ved det!*** (ISBN 87-90331-18-4) 2. udg., 2000, 54 s., 25 kr.

Tanker om formidling og sammenskrivning af slægtsforskningens resultater. Temahæfte tilegnet SLÆGTENS første redaktør Anton Blaabjerg på 50 årsdagen 8.2.1999.

- 15 ***Tørrild Herred. Uddrag af de 894 skifter i herredets godser 1721-1816.*** Udarbejdet af Erik Brejl. (ISBN 87-90331-16-8) 1999, 88 s., 40 kr.

Skifteuddrag i samme standard som *Skanderborg Rytterdistrikt* og *Voer, Nim og Nørvang herreder* (nr. 9 og 12).

- 16 ***Dronning Margrethe IIs forslægt – også de hidtil mindre kendte slægtslinier!*** Af Kristian Lauritsen. (ISBN 87-90331-19-2) 2000, 392 s., 175 kr.

Dronningens anetavle i 11 generationer (til ane nr. 2047) tilbage til 1600-tallet – illustreret med 75 portrætter! – For første gang biograferes så mange af de specielt mindre kendte forfædre samlet. Overraskende forekommer storkansleren Frederik Ahlefeldt på Tranekær, død 1686, hele 12 gange! Upåagtede tyske slægtslinjer følges tilbage til danske middelalderslægter som Thott, Gyldenstjerne og Hvide (både de jyske og de sjællandske).

- 17 ***1760 slægtsbøger udgivet af kommercielle slægtsforskningsbureauer i***

Danmark efter 2. Verdenskrig. En oversigt af Peter Kudsk. (ISBN 87-90331-20-6) 2000, 153 s., 75 kr.

Biblioteket skaffer slægtsbøgerne fra din hjemstavn. Måske finder du deri de oplysninger, du mangler! – De mange bøger er registreret i de gamle, ”overkommelige” amter fra før 1970.

- 18 ***1900 godsskifter fra Bjerringbro-Hvorslev-egnen 1715-1815.*** Af Inga Hørdum og Vera Munkholm. (ISBN 87-90331-22-2) 2002, 320 s., 190 kr.

Uddrag med samtlige arvinger af skifterne fra egnen syd for Viborg, fra godserne Frisholt (nu atter Ormstrup), Ulstrup, Himmestrup, Viskumgård, Skjern, Karmark og Hagsholm.

- 19 ***I alle de riger og lande ... - Anders Fogh Rasmussen og fortiden!*** Publiceret af Birgit Øskov, Ole Bech Knudsen og Anton Blaabjerg. (ISBN 87-90331-28-1) 2003, 60 s., 25 kr.

I anledning af den slægthistorisk interesserede statsministers 50 års fødselsdag 26. januar 2003 publiceres bidrag til hans anetavle. – Hæftet viser, at slægtsforskere selvfølgelig må inddrage mange andre kilder end blot kirkebøger og folketællinger, hvis der skal kastes blot et minimalt lys over forslægtens liv og færden.

Rabatpriser

- **for pjecen 1:** ved køb af 40 stk. og 100 stk. henholdsvis 4 og 3 kr.
 - **for hæfterne 2-8 og 19:** ved køb af 12 og 40 stk. af samme hæfte henholdsvis 15 og 12 kr.
 - **for bogen 10:** ved køb af 40 stk. 25 kr.
 - **for bogen 17:** ved køb af 40 stk. 50 kr. pr. stk./ ved køb af 15 stk. 60 kr. pr. stk.
- Priserne er incl. moms, men excl. forsendelse. - Publikationerne bestilles hos **SLÆGTENS ekspedition:** Birgit Øskov, Rolighedsvej 56, 9400 Nørresundby ☎ 98 17 63 76. E: bojen@daks.dk